

Загорка КАЛЕЗИЋ*

РЕВОЛУЦИЈА У ПЈЕСНИШТВУ МИРЕ АЛЕЧКОВИЋ

У опсежној панорами тема и мотива пјесништва Мире Алечковић, у лепежи значења њеног дјела, као једна од константи провлачи се слика и доживљај револуције. Глобално говорећи, појава о којој је ријеч условљена је двјема околностима. На једној страни, својим тананим слухом, отвореном личношћу и изузетном сензибилношћу, пјесникиња је била и остала примјер осјетљивог духовног инструмента, на којем су нашли одјека свака мисао и сваки доживљај из овог круга. Љубав према земљи и народу у њеном случају је била преузета из најуже средине, из породице и њене околине, из традиције која се не може описати спољашњим средствима, јер је сама по себи духовна категорија. На другој страни, Алечковићева припада генерацији која је у раној младости проживјела прве и пресудне револуционарне потресе, колебања и узлете, рушење старих и грађење нових вриједности, најприје у визијама а потом у стварности.

Била је свједок и учесник крупних догађаја, оних који су мијењали лице и карактер стољећа. Студентских револуционарних демонстрација и првих жртава са београдског плочника, рата и окупације, борби за слободу, великих побједа и исто толико великих жртава, потом изградње земље и новог друштва. Подједнако је при том запамтила подвиге људи, јунака из битака и малих, тј. такозваних малих личности, најчешће анонимних јединки из масе. У овом контексту су је нарочито потресали случајеви страдања и херојских подвига дјеце у рату. Читаву једну збирку, чувене „Звездане баладе”, посветила је малим херојима. При том су ове пјесме подједнако значиле слављење постојаности и храбрости, морала и јунаштва, као и осуду рата, бруталног насиља, анимализма.

* Професор Универзитета Црне Горе у пензији

Већ у ратним пјесмама Мире Алечковић (оним најранијим, које је писала као београдска гимназијалка и као члан редакције напредног листа „Нови средњошколац“), оштро се издвајају мотиви у којима се изражава социјално и национално биће. Друштво крцато социјалном неједнакошћу давало је повода и грађе за овакве стихове. Нико као младост није осјетљив на неправде. Истовремено су млади маштари изражавали свој национални идентитет, своју усправност и профил, нарочито у отпорима пријетећој неслободи.

Већ за младих љета, као мало који пјесник, Мира Алечковић је пуно тога видјела и окусила, стекла богата животна искуства. Поријеклом Херцеговка, родом Војвођанка, од младости Београђанка, она је већ за предратних и ратних дана упознала Србију и Далмацију, Косово и Метохију, Црну Гору и Словенију, а све то највише кроз људе и догађаје. Као и други млади пјесници, и она је имала своје прве литерарне узоре и лектире, али ипак највеће подстицаје и усмјерења у поетском стварању и расту – давао јој је сам живот. Као што су слике из дјетињства фиксирани, вјерно репродуковање у многим пјесмама („Чуђења“, „Кестен на улици“, „Вртешка“), исти поступак се сусретао и касније. На студентске демонстрације и прве жртве из 1939. године реаговала је спонтано и доживљено, непосредно и искрено пјесмом „Свели су млади љиљани“. Поводом убиства студента Бранислава Петрушића 1940, када је двадесет хиљада београдских омладинаца у знак протеста носило у реверу црвени цвијет, она је реаговала пјесмом „Црвени цвет“. Виталитет народа топличког краја овјековјечен је у пјесми „Топлица пева“. Смрт групе јастребарских илгалаца уобличена је у потезима који имају распон и дух епике, јер „Њих дванаест на плочнику“ формално није поема, али јесте нешто више од обичне пјесме. Тако је Мира Алечковић „преписивала“ не из књига, већ из живота. У основи са истим поступком ће наставити и касније, кад у стиховима буде описивала изградњу земље, посебно драматичне мотиве којима је била свједоком – „На тунелу“, „Сплавари“, „Босна у ватрама“, „Пети хоризонт“. Истовјетан смисао има и циклус „Рударева прича“ из 1946. године.

На истовјетан начин, само не као директно него у облику каснијег, накнадног реаговања, настале су најпознатије пјеме Мире Алечковић из већ поменутих „Звезданих балада“ (на примјер „Балада о Звездану“, „Дечакова свирала“, „Новогодишња балада“, „Балада о Јагици и Штефану“, „Балада са Неретве“, „Бајка о слободи“, „Балада с Краса“), као и неке пјесме из других збирки, није их ласно све набројати, а камоли прокоментарисати – „Подземни хероји“, „Пролеће“, „Добар дан“, „Љуљашка на

грани”, „Пријатељи”, „Ластавице”, „Чаробна врата”, „Сребрни воз”, „Сањалица”.

Револуција у поезији Мире Алечковић има много лица и само једно биће. У стиховима из овог тематског круга, у пјесмама о било ком од многих лица револуције, пјесникиња је опсесивно заглажена у фантастику стварног и стварносног. Независно од тога да ли су у питању мотиви из времена окупације и отпора туђину, или се ради о јарболима Неретве и Сутјеске, Мира Алечковић се стваралачки бави једним феноменом. То је ужас ратних збивања и етичка величина народа. Пред ужасима рата она је застала као пред отвореним инферном властитог времена и средине. Морална снага народа, међутим, јавила се као израз витализма, који је једини у стању да се одупре паклу око човјека и паклу у човјеку. Таква је пјесма, примјера ради, „Три девојчице из села Липе”, у њој три мале јунакиње, једине које преживљавају згариште свога села, остају као ниједи свједоци чудовишног људског нагона за рушењем.

У кратком критичком коментару „Звезданих балада”, за које је и сама пјесникиња не један пут изјавила да су њена најдража збирка, Радомир Животић је устврдио: „Звездане баладе су поетска сведочанства о страдањима дечака и девојчице у нашем народноослободилачком рату и револуцији. Оне су истовремено песме-приче, па зато и кажемо да имају лирско-епски карактер”. Наведени фрагмент из пјесме „Три девојчице из села Липе” (а сличних примјера би се лако нашло и у другим баладама) показује како је овакво критичко-теоријско одређење недовољно. Оно у својој недовољности и уопштености не успијева ни да прати, а камоли да објасни састав и значење ових сложених поетских текстова, чији структурни склоп и семантички обзор најчешће и сами поједностављујемо неоправдано, сматрајући их тзв. поезијом за дјецу, док су они у ствари поезија која не диференцира своју публику.

У кругу о којем је овдје ријеч посебну занимљивост чине пјесме у којима пјесникиња остварује поистовјећење индивидуалног и колективног животног осјећања или животног чина. У пјесми „Љубави је мало”, на примјер, она усложњава проблематику; у пјесми „Сети се друже” изражен је исти однос између колективног и индивидуалног, али на другачијем предмету.

Пркосећи силама мрака или их потирући, Мира Алечковић се често исказује из равни властитог доживљаја. Не значи, разумије се, да је пјесникиња својим оком видјела све што је опјевала. Али би се зато могло рећи да је све што је постало предметом њене пјесме – својом душом осјетила. Отуд се може говорити о снажном духу и почетку персо-

налности, односно о важној димензији аутобиографичности њеног пјесништва.

У овом контексту најбоље су оне њене револуционарне и револуционарно-рефлексне пјесме у којима се, на терену борбе, супротстављају, прожимају и узајамно надвлађују слике и мотиви љубави и смрти. Постоје још два битна обиљежја пјесништва Мире Алечковић, која се посебно преламају преко револуционарног сегмента њеног умјетничког опуса. Као што је већ речено, наша пјесникиња је писала за публику различитих узраста. Границе између ових цјелина овдје се бришу. Тако се дешава да се разне, условно речено цјелине, расплињавају и прожимају. Родољубиву пјесму, очигледно намијењену дјеци, радо читају, и то као своју – одрасли. И обратно, постоје пјесме које су намијењене одраслима, а да их у ствари најприсније доживљавају млади.

На другој страни, тешко је омеђити круг револуционарног пјесништва Мире Алечковић. Овом димензијом прожето је цјелокупно њено стварање. У контексту о коме је овдје ријеч, нарочито се прожимају значења пјесама о револуцији и пјесмама о земљи, њеним љепотама и вриједностима. На тај начин се брише друга врста граничних линија, она између појединих жанрова, јер је овдје немогуће утврдити гдје престаје револуционарна, а гдје почиње дескриптивна пјесма.

О проширеној сфери револуционарног у дјелу Мире Алечковић, давно је писао и књижевни критичар Воја Марјановић, истичући као особеност њено „осећање друштвеног и родољубивог односа према прошлости и савремености”. Ако би ипак требало направити неку врсту класификације у родољубивом пјесништву Мире Алечковић, онда се може рећи да једну цјелину чине пјесме о догађајима, док би се други циклус могао направити од пјесмама о стањима или симболима.

У већини случајева пјесме прве скупине настајале су раније. Такве су, на примјер, већ апострофиране пјесме о рату, о страдањима и херојствима. Пјесме друге скупине су позније по времену настанка, а главно умјетничко обиљежје им је што умјесто некадашњег наративног поступка у њима преовлађује дух сублимације и поетске синтезе. Са годинама, са животним и стваралачким искуством пјесникиња се све више окреће оном што је битно, а има шире значење. То је својеврсна њена тежња ка универзализацији. Примјера ради, пјесма „Прича о мојој земљи” није разгледница једног крајолика, већ лирски говор о многим лицима земље, домовине као такве. „Чувари нашег неба” тек наоко има конкретан и појединачан мотив из наслова док из њега не почне симболич-

ки да зрачи мотив слободе. „Војводина” је згуснути опис завичаја, богатства, љепоте.

Све ове пјесме не само да досежу висок умјетнички домет у сфери нашег савременог родољубивог пјесништва, већ посједују и нешто више од тога. У ствари, ради се о специфичном осјећању и умијећу Мире Алечковић да издвоји оно што је битно и да га уобличи тако да налази спонтан, интиман одјек у читалачким или слушалачким масама, у народу. Још су се током рата пјевали као народни њени стихови, мелодијски изведени према арији „Лили Марлен”, али са пародичним семантичким предзнаком – „На источном фронту већ је пао снег, Хитлерове хорде дале се у бег...”. Данас се њене најбоље и најпознатије пјесме не само масовно пјевају већ се на чудовишан начин одвајају од свога аутора, све више се враћајући духу колективног пјесничког доживљајног чина, све више постајући – народне.

Како је то Мири Алечковић полазило за руком?

Можда је најупутније ослонити се на исказ саме пјесникиње: „Увек ми се чинило – писала је – да радим баш оно што највише волим, да је то најзначајније”. Прелажење писане поезије у усменост јесте идеал којем потајно сваки пјесник тежи, али су најрјеђи они који успију да га досегну. Највише стваралачке домете, могло би се рећи, Мира Алечковић је остварила својом искреношћу. Умјетност у чијој основи не лежи занос стваралачке искренности не може рачунати на озбиљније узлете, нити на поузданији живот, ни на трајање код читалачке публике.

О Мири Алечковић се писало често али парцијално. Парадоксална је чињеница да о једном најпознатијих и најпризнатијих савремених српских пјесника још немамо комплетног огледа, а камоли студију или монографију. Код критичара преовлађује мишљење да Алечковићева има видно мјесто у традиционалном току српског новијег пјесништва, да наставља линију између Змаја и Ђопића. У овој оцјени свакако има истине, али је она несумњиво једнострана. Како у стваралаштву за младе тако и у оном за одрасле, код Мире Алечковић упоредо са традицијским постоји и други ток пјесништва, онај дискретно модернизовани, а има чак и пјесама посве модерне, слободне фактуре, бујне асоцијативности и комплексног значења. Као примјере таквог пјесништва, које ни критичари упорно до сада нијесу примјећивали, наводим пјесне „Играчка”, „Отац”, „Ти ћеш остати”.

О вриједности и ширем значају пјесништва Мире Алечковић најбоља и најпрецизнија оцјена настала је из пера Десанке Максимовић: „Шта поезија Мире Алечковић представља у нашој књижевности” – написала је ова умна жена и један о највећих пјесника српског језика – „а особито за вас, лако ћете осетити ако замислите да у читанкама немате њених песама”.

Zagorka KALEZIĆ

REVOLUTION IN POETRY OF MIRA ALEČKOVIĆ

Summary

The revolutionary poetry of Mira Alečković represents a significant segment of her poetic work. In her poetry of this genre, she transposes the image of revolutionary events, reality of war and post-war building and reconstruction.

In a poetically suggestive manner, by emphasizing the strength of ideals and humane visions of the revolution and the struggle, she points to the ethical greatness of our people and its moral strength.